

İLKOKULLARDA İNSAN HAKLARI, YURTTAŞLIK VE DEMOKRASİ EĞİTİMİ ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE STUDIES MADE IN THE FIELD OF HUMAN RIGHTS, CITIZENSHIP AND DEMOCRACY EDUCATION IN PRIMARY SCHOOLS

Nuray KURTDEDE FİDAN¹, Bünyamin MERT²

ÖZ: Bu çalışmada, ilkokulda insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanında yapılan araştırmaları sistematik olarak ayrıntılı incelemek amaçlanmıştır. Bu amaçla 2013-2021 yılları arasında yayınlanmış 11 tez, 38 makale ve 19 bildiri olmak üzere toplam 68 araştırma, bu araştırmanın veri kaynağını oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden, doküman ve içerik analizi kullanılmıştır. Veriler, ilk aşamada “İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi araştırmalarını sınıflandırma formu” aracılığıyla betimsel analiz, derinlemesine analiz yapabilmek için içerik analizi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; ilkokulda insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanında yapılan araştırmaların konu alanlarına göre öğretim programı inceleme üzerine olduğu belirlenmiştir. Yıllara göre dağılım incelendiğinde en fazla araştırmanın 18 çalışma ile 2018 yılında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. En fazla nitel araştırma yöntemi ve doküman inceleme kullanılmıştır. Katılımcı türüne göre sınıf öğretmenleri, veri toplama yöntemine göre yarı yapılandırılmış görüşme, veri analizi tekniğine göre içerik analizinin ön planda olduğu görülmüştür. Ayrıca incelenen araştırmaların çoğunda örneklem tekniğinin belirtilmediği tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi planlanırken farklı disiplinler ile bütünleştirilmesi ve hızla gelişen dijital dünyaya uyum sağlayacak yöntem ve tekniklerin kullanılması önerilmiştir.

Anahtar sözcükler: İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi, İlkokul, Nitel Araştırma, Doküman Analizi.

Bu makaleye atıf vermek için:

Kurtde Fidan, N. ve Mert, B. (2023). İlkokullarda İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi eğitimi alanında yapılan çalışmaların incelenmesi, *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(1), 280-304.

Cite this article as:

Kurtde Fidan, N. & Mert, B. (2023). Investigation of the studies made in the field of Human Rights, Citizenship and Democracy Education in primary schools. *Trakya Journal of Education*, 13(1), 280-304.

ABSTRACT: In this research, it is aimed to systematically examine in detail the researches in the field of human rights, citizenship and democracy education in primary school. For this purpose, a total of 68 researches, including 11 theses, 38 articles and 19 papers, published between 2013 and 2021, constitute the data source of this research. In the research, document and content analysis, one of the qualitative research methods, was used. In the first stage, descriptive analysis of the data was used through the "classification form of human rights, citizenship and democracy education research", and content analysis was used to make in-depth analysis. According to the research results; It has been determined that the researches in the field of human rights, citizenship and democracy education in primary school are on the examination of the curriculum according to the subject areas. When the distribution by years was examined, it was concluded that the most research was in 2018 with 18 studies. Qualitative research method and document review were used the most. Classroom teachers according to the type of participant, semi-structured interview according to the data collection technique, and content analysis according to the data analysis technique were seen to be at the forefront. In addition, it was determined that the sampling technique was not specified in most of the studies examined. According to the results of the research, it is recommended to integrate human rights, citizenship and democracy education with different disciplines and to use methods and techniques that will adapt to the rapidly developing digital world.

Keywords: Human Rights, Citizenship and Democracy, Primary School, Qualitative Research, Document Analysis

¹ Doç. Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar/Türkiye, e-mail: nkurt@aku.edu.tr ORCID: 0000-0002-2056-1994

² Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Afyonkarahisar/Türkiye e-mail: bunyaminmert03@gmail.com ORCID: 0000-0001-9029-0416

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Human rights, citizenship and democracy education has been given as a course at various educational levels in order for children to gain awareness of democracy and citizenship at an early age. Since 2013, human rights, citizenship and democracy is a compulsory course taught by classroom teachers in the fourth grade of primary school for two hours a week. The human rights, citizenship and democracy course aims to educate students as democratic citizens and to enable them to acquire universal values such as cooperation, taking responsibility, being tolerant, being loved and loving. In this research, it is aimed to systematically examine in detail the researches in the field of human rights, citizenship and democracy education in primary school.

Method

The research was structured as a qualitative research. Document analysis based on the analysis of written materials containing information about the purpose of the research was chosen as the data collection method. The data of this research consists of a total of 68 researches, 11 theses, 38 articles and 19 papers, between the years 2013-2021. Purposive sampling method was used considering the inclusion criteria determined in the study. In this study, the "Classification Form of Human Rights, Citizenship and Democracy education studies" developed by the researchers and consisting of nine categories was used. The studies were reviewed over a period of approximately three months. Content analysis was used in the evaluation of the obtained data. As of 01.03.2021, databases have started to be scanned. On 01.06.2021, the selection of the studies to be included in the study and the data analysis were completed.

Findings

When the studies are examined; it is seen that 10 of them are master's thesis, 1 of them is doctoral thesis, 38 of them are articles and 19 of them are papers. When the distribution by years is examined, it is concluded that the highest number of studies in this field was in 2018 with 17 studies. In the distribution of topics, "Program Review/Evaluation" with 21 studies and "Teacher Opinions on the Course" with 17 studies came to the fore. According to the participant types of the studies, it is seen that 32 of them are classroom teachers, 13 of them are 4th grade students, and 1 of them is classroom teacher candidates. In addition, it was concluded that 22 studies were examined under the theme of documents.

Discussion and Conclusion

Research on the primary school level in the field of human rights, citizenship and democracy education started in 2013, and the reason for this is that this course was taken from the secondary school level as of 2013 and started to be given as a compulsory course at the primary school level. With the curriculum change carried out in 2018, it is seen that researchers showed more interest in this field and the most research was carried out in this year between 2013-2021. The majority of the studies reviewed are article studies. It has been concluded that the thesis studies on human rights, citizenship and democracy education are very few. When the results regarding the distribution of the researches according to their subjects are examined; It is seen that researches on the evaluation of the curriculum, values education, textbook review, the class level at which the lesson should be given, the method used, the technique, teachers' opinions about the lesson and children's rights are frequently repeated. It is seen that the most research in the field of human rights, citizenship and democracy education has been done under the heading of curriculum evaluation. When the results of the distribution of the studies according to the method used are examined; It is seen that the most used method in the researches examined is qualitative research. In the study, it was concluded that the researchers frequently preferred document review, scanning model and case study, phenomenology research designs. When the results regarding the distribution of the studies according to the type of participant are examined; in the research, it is seen that the participants are gathered under two themes as individual and document. It is observed that researchers do not conduct enough research in the field of human rights, citizenship and democracy

education. However, the number of studies conducted for an education aimed at raising individuals who adopt active citizenship, take responsibility for the improvement and development of living conditions, and know the contribution of the Republic and our values to the developments in the fields of human rights, citizenship and democracy is very few. In the researches, a shallow research variety emerges because the researchers generally prefer qualitative research methods, document analysis and individuals' opinions are used in the researches, semi-structured interviews are mostly used as a data collection tool, and content analysis and descriptive analysis are used in data analysis.

GİRİŞ

Ülkemizde çocukların erken yaşta demokrasi ve yurttaşlık bilinci kazanması amacıyla insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi çeşitli eğitim kademelerinde ders olarak verilmiştir. Bu doğrultuda, insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi 1998-2005 yılları arasında ortaokul yedinci ve sekizinci sınıflarda zorunlu bir ders olarak verilmekteyken; 2005 yılında zorunlu ders olarak verilmesi kararı değiştirilmiş ve kaldırılmıştır. 2005 yılında yenilenen ilköğretim programı ile “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” adı altında tüm öğretim programlarına “ara disiplin” olarak yayılmıştır. 2010-2011 eğitim-öğretim yılında ise ilköğretim sekizinci sınıfta zorunlu ders olarak okutulmaya başlanmıştır. 2012 yılında “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” dersi adını alarak sekizinci sınıftan alınarak, Talim Terbiye Kurulunun aldığı 2012/69 karar ile dördüncü sınıfta verilmeye başlanmıştır (Elkatmış, 2013). 2012 yılında ilk kez ilkokulda kullanılan 2012 öğretim programında daha sonra 2018 yılında değişiklikler yapılmıştır. Ancak öğretim programında yapılan değişiklik ve düzenlemelerde dersin adı ve öğretim düzeyi değişikliğine gidilmemiştir.

İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin amaçlarına bakıldığında; insani değerleri benimseyen, hak, özgürlük ve sorumluluk bakımlarından çocuk olmanın ayrıcalıklarını keşfeden, hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesi için sorumluluk üstlenen, insan hakları ve demokrasi kültürünün geliştirilmesi için adaleti ve eşitliği gözeten, iş birliğine ve bilgiye dayalı demokratik karar alma süreçlerine katılan, ortak yaşama ilişkin sorunların çözümünde uzlaşa arayan, kurallara uyarak hak ve özgürlüklerin korunmasına ve geliştirilmesine destek olan, aktif yurttaşlığı benimseyen ve buna uygun davranan, birlikte yaşama koşullarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için sorumluluk üstlenen, cumhuriyet ve değerlerinin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanındaki gelişmelere katkısını bilen bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır (MEB, 2018). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğrencileri demokratik vatandaş olarak yetiştirmeyi ve onların işbirliği, sorumluluk alma, hoşgörülü olma, sevilme, sevme gibi evrensel değerleri edinmelerini sağlamayı hedeflemektedir. İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı’nda değerler eğitimi ile İnsan hakları ve özgürlüklerine saygı duyan, kendine, diğer yurttaşlara, topluma ve devlete karşı sorumluluklarını yerine getiren, adil ve eşit davranan ve bunları gözeten, sorunları uzlaşaya dönük ve şiddetten uzak bir şekilde çözen, birlikte yaşama kültürünü benimseyen ve buna katkı sağlayan öğrenciler yetiştirmek hedeflenmektedir. İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı’nda insani, millî ve manevî, evrensel değerlere yer verilmiştir; açık fikirlilik, adalet, arkadaşlık, dostluk, eşitlik, paylaşma, sevgi, aile birliğine önem verme, duyarlılık, güven, sabır, sorumluluk, saygı, özgürlüktür (MEB, 2018). İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı; İnsan Olmak, Hak, Özgürlük ve Sorumluluk, Adalet ve Eşitlik, Uzlaşa, Kurallar, Birlikte Yaşama üzere altı üniteden oluşmaktadır.

Ulusal ve uluslararası alanyazın incelendiğinde; İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimine ilişkin kitap ve program inceleme çalışmaları (Al-Nakib, 2011; Aslan & Aybek, 2018; Bron & Thijs, 2011; Kurtdede Fidan & Gedik, 2018; Jett, 2013; Özdemirci, Aksoy & Ok, 2020; Ulubey, 2021), İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin okutulması gereken sınıf seviyesine yönelik çalışmalar (Durdı & Erdamar, 2020; Er, Ünal & Özmen, 2013; Erol, 2018; Kaçar & Kaçar, 2016; Toprak & Demir, 2017; Ulusoy & Erkuş, 2016) ve İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersine ilişkin farklı konu ve kavramlar hakkında öğretmen, öğrenci ve öğretmen adaylarının görüşlerinin alındığı çalışmalar (Altıntaş & Yıldırım, 2017; Balbağ, Bayır & Ersoy, 2017; Bektaş & Zabun, 2019; Genç & Çelik, 2018; Kaf & Sarı, 2013; Memişoğlu, 2014; Özbek & Köksalan, 2012; Sounoglou & Michalopoulou, 2016; Tertemiz, Güven & Bulut, 2009; Ulubey & Gözütok, 2015) dikkat çekmektedir. İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitiminin verileceği kademe konusunda yapılan çalışmalarda iki sonuç ön plana çıkmaktadır. İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitiminin soyut konulardan oluştuğu bu nedenle ortaokul seviyesinde verilmesinin uygun olduğu sonucu çıkan çalışmalar (Durdı & Erdamar, 2020;

Erol,2018; Kaçar & Kaçar, 2016) ile İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimin küçük yaşlarda verilmesinin önemli olduğu, bu nedenle ilkökul seviyesinde bu eğitimin verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılan çalışmalarda (Akçeşme & Kurtdede Fidan, 2021; Aybek & Aslan, 2018; Balbağ, Bayır & Ersoy, 2017; Er, Ünal & Özmen, 2013; Toprak & Demir, 2017; Ulusoy & Erkuş, 2016; Ülger & Yel, 2013) bulunmaktadır. Ayrıca ilkökul dördüncü sınıf öğrencileriyle yapılan çalışmada (Haçat & Demir, 2017) öğrenciler net bir şekilde bu dersi almaktan mutlu olduklarını, birçok kavram öğrenerek yaşamlarında değişiklikler yaptıklarını belirtmektedirler. Açıklanan tüm sonuçlar insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimin önemini açıkça ortaya koymaktadır.

İlkökul eğitiminde yapılan çalışmaların, toplumu şekillendiren ve toplumun geleceği olan çocukların eğitimine yön vereceği düşünülmektedir. Dolayısıyla çağın en önemli gereksinimlerinden olan bu alanla ilgili yapılan araştırmaların analizinin yapılması ve araştırmaya yönelik ihtiyaçların belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. İlkökulda insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi araştırmalarının çeşitlendirilmesinin, daha nitelikli ve kapsamlı çalışmaların yapılmasının sadece ilkökulda insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi geliştirmekle kalmayacağı gibi ilkökulda yapılacak çalışmaların çağın gerekliliğine uygun olmasına da katkı sağlayabilir. Türkiye’de ilkökul düzeyinde; insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi üzerine yapılan araştırmaların sistematik olarak incelenmesine yönelik herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle alanyazında bulunan bu eksikliği gidermesi amacıyla bu araştırma gerçekleştirilmiştir. Ayrıca araştırmaların yıllara göre dağılımı, yöntemleri, desenleri, örneklemi, araştırmaların veri toplama araçları ve sonuçlarının bütüncül bir bakış açısıyla sunulmasının bu alanda yapılan çalışmaları takip etmek isteyen öğretmen ve araştırmacılara bilgi sağlanması açısından önem taşımaktadır. Bu çerçevede araştırmanın amacı, 2013-2021 yılları arasında ilkökul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi alanında yayınlanan araştırmaların eğilimini belirlemektir. Araştırmanın temel problemi çerçevesinde cevap aranacak alt problemler şu şekildedir:

1. İlkökul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi alanında yayınlanan araştırmalar;
 - Yıl ve türü, konu alanı, yöntemi ve deseni, katılımcı türü ve örneklem tekniği, veri toplama yöntemleri, veri analizi açısından nasıl dağılım göstermektedir?
2. İlkökul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi alanında yayınlanan araştırmaların sonuçları nasıl şekillenmiştir?
3. İlkökul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi alanında yayınlanan araştırmaların sonuçlara yönelik öneriler nasıl şekillenmiştir?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

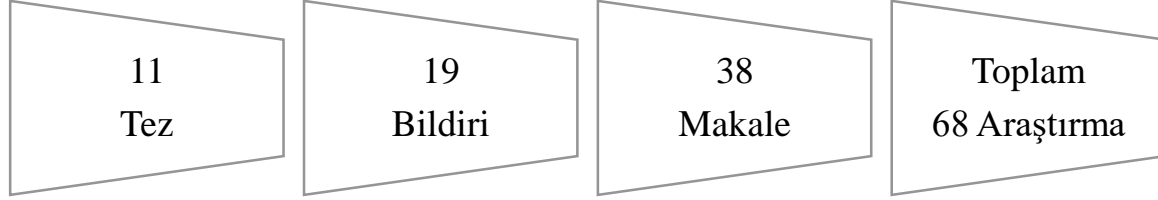
Araştırmanın Modeli

Araştırma nitel araştırma olarak yapılandırılmıştır. Nitel araştırmada araştırmacılar, bireylerin ya da grupların oluşturduğu anlamları keşfetme ve anlamaya yönelik bir yaklaşım benimseyerek, tümevarımsal üsluba, bireysel anlama odaklanmaya ve bir durumun karmaşıklığını yorumlamaya önem vermektedir (Creswell, 2014). Araştırmanın amacı ile ilgili bilgileri kapsayan yazılı materyallerin analiz edilmesine dayanan doküman incelemesi veri toplama yöntemi olarak seçilmiştir (Yıldırım & Şimşek, 2018).

Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu araştırmanın verilerini, 2013-2021 yılları arasında 11 tez, 38 makale ve 19 bildiri olmak üzere toplam 68 araştırma oluşturmaktadır. Araştırmada belirlenen dâhil etme kriterleri dikkate alınarak amaçsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. “Amaçsal örnekleme çalışmanın amacına bağlı olarak zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine araştırılmasına olanak vermektedir” (Büyüköztürk vd. 2009). Araştırma sürecine dâhil edilen kaynakların belirlenen konu başlığında tez,

makale ya da bildiri çalışması olmasına dikkat edilmiştir. Erişime açık olmayan çalışmalar araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Araştırma yapılırken bildiri olarak sunulan bazı çalışmaların aynı başlıkla genişletilerek makaleye dönüştürüldüğü (iki araştırma) görülmüştür. Bu çalışmalarda, çalışmaların makale hali dikkate alınmıştır. Ayrıca bazı bildirilerin tam metnine ulaşamaması nedeniyle araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Araştırma kapsamının 2013-2021 yılları arasındaki çalışmaları incelemesinin nedeni ise insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin 2013 yılından itibaren ilkokulda verilmeye başlanmasıdır. Şekil 1’de araştırmanın veri kaynakları gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırmanın veri kaynakları

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Bu çalışmada, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve dokuz kategoriden oluşan “İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi çalışmalarını sınıflandırma formu” kullanılmıştır. Form oluşturulurken alandaki benzer araştırmalardan faydalanılmıştır. Araştırmanın amacı ve içeriğine uygunluğu açısından formun incelenmesi için iki uzman görüşü alınarak kapsam geçerliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Taslak forma öneriler doğrultusunda düzenlemeler yaparak araştırmanın örneklemini içinde de yer alan beş çalışmada pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulamada araştırmacılar birbirinden bağımsız olarak analizlerini yapmışlardır. Daha sonra yapılan incelemeler göz önüne alınarak forma eklenmesi gereken veya çıkarılması gereken noktalar belirlenmiş ve forma son şekli verilmiştir.

Bu araştırma nitel araştırma olarak yürütülmüş, veri toplama olarak doküman analizinden yararlanılmıştır. Doküman analizi araştırılması hedeflenen olay hakkında yazılı materyale ulaşılmasını kapsar (Yıldırım & Şimşek, 2018). Doküman inceleme kısmında sırasıyla takip edilen basamaklar; dokümana ulaşma, özgünlüğü kontrol etme, dokümanı anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanmadır. Araştırma verilerinin toplanmasına başlanmasının ardından veri toplama süreci makalenin tamamlanmasına kadar geçen süre boyunca devam etmiş, yayımlanan yeni çalışmaların da verilere dâhil edilmesine özen gösterilmiştir. Toplanan veriler; ‘makale’, ‘bildiri’ ve ‘tez’ dosyaları adı altında kayıt edilmiştir. Her bir dosya için bir Excel dosyası oluşturulmuştur. Her dosyadaki veriler ayrı ayrı incelenmiş ve sonuçlar Excel dosyasında kayıt altına alınmıştır. Araştırmalar yaklaşık üç aylık bir zaman diliminde incelenmiştir. 01.03.2021 tarihinden itibaren veri tabanları taranmaya başlanmıştır. 01.06.2021 tarihinde araştırmaya dahil edilecek araştırmaların seçilmesi ve veri analizi sona ermiştir. 15.06.2021 tarihine kadar çalışma rapor edilmiştir. Verilerin toplanması ve çalışmaların belirlenmesinde aşağıdaki süreçler takip edilmiştir: 1. Çalışma alanının belirlenmesi, 2. Anahtar sözcüklerin belirlenmesi, 3. Taramanın gerçekleştirilmesi, 4. Dâhil etme ve hariç tutma ölçütleri belirlenerek ulaşılan her bir çalışmanın bu ölçütlere göre değerlendirilmesi, 5. Değerlendirmeye alınacak çalışmalara karar verilmesi. İncelenen her çalışma ile ilgili notlar oluşturulan tabloya, bilgisayar üzerinde aktarılmıştır. Çalışmalar tekrar incelenerek kategoriler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede öncelikle ilkokulda insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi ile ilgili kaynaklara ulaşılacak anahtar kelimeler İngilizce ve Türkçe olarak belirlenmiştir. Anahtar kelimeler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Araştırma sürecinde kullanılan anahtar kelimeler

Türkçe	İngilizce
İlkokul	Primary School
İlköğretim	Elementary School
Dördüncü Sınıf	Fourth Class, 4th Class
İnsan Hakları	Human Rights
Yurttaşlık	Citizenship
Demokrasi	Democracy
İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi	Human Rights, Citizenship and Democracy

Tablo 1’de de görüldüğü gibi, taramaların gerçekleştirilmesinde, Türkçe olarak “İlkokul”, “İlköğretim”, “Dördüncü Sınıf”, “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” kavramları kullanılırken, İngilizce literatür taraması için “Primary School”, “Elementary School”, “Fourth Class”, “4th Class”, “Human Rights, Citizenship and Democracy” anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Araştırmaya dâhil edilen çalışmalara YÖK Ulusal Tez Merkezi, YÖK Akademik, TÜBİTAK ULAKBİM, Dergipark, TR Dizin, Google Scholar ve Afyon Kocatepe Üniversitesi veri tabanından ulaşılmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada, elde edilen verilerin değerlendirilmesinde, doküman ve içerik analizi kullanılmıştır. Analiz sürecinde iki uzman görüşü alınmıştır. İçerik analizi, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak amacıyla yapılmaktadır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2018). Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan verilere, içerik analizinde daha derinlemesine bir işlem uygulanır ve betimsel yaklaşımla ortaya çıkartılmayan kavram ve temalar, bu analiz sayesinde ortaya çıkartılabilir. İçerik analizinde benzer özellikteki veriler, okuyucunun anlayabileceği bir biçimde belirli kavramlar ve temalar altında bir araya getirilerek düzenlenir ve yorumlanır (Yıldırım & Şimşek, 2018). Araştırmada incelenen makaleler her bir araştırma sorusu çerçevesinde kodlanarak belli temalar oluşturulmuştur. İncelenen makalelerde bu kodların ve temaların bulunup bulunmadığına bakılmıştır. Kodların ve temaların belirlenmesinde makalelerde geçen ifadeler değerlendirilmiştir. Tablo 2’ de yer alan başlıklara göre yayınlar incelenmiştir.

Tablo 2. Yayın inceleme formu

Makale/tez/ bildiri	Konu	Yöntem i	Deseni	Katılımcı	Örneklem Tekniği	Veri Toplama yöntemi	Veri Analizi	Sonuçla r	Öneriler
Yayın Yılı									
M1,T1, B1									

BULGULAR

Bu bölümde çalışmaya ilişkin bulgular çalışmanın amacı doğrultusunda oluşturulan alt problemler için ayrı ayrı sunulmuştur. Çalışmanın alt problemleri; insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanında incelenen çalışmaların yıllara ve türüne, konularına, yöntemine, desenine, katılımcı türüne, örneklem tekniğine, veri toplama yöntemine, veri analiz tekniğine, sonuçlarına ve sonuçlarına yönelik önerilere göre sırasıyla incelenmiştir.

İlkokulda insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanında yapılmış çalışmaların yıllarına ve türüne göre dağılımı Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanında incelenen çalışmaların yıllara ve türüne göre dağılımı

Yıllar	Bildiri	Makale	Tez (Yüksek Lisans)	Tez (Doktora)
2013	-	M1	-	-
2014	-	M2	-	-
2015	-	M3, M4, M5	-	-
2016	B1, B2, B3, B4, B5, B6	M6, M7, M8	-	-
2017	B7, B8, B9, B10, B11, B12, B13	M9, M10, M11, M12, M13, M14, M15, M16, M17	T1	-
2018	B14, B15, B16, B17	M18, M19, M20, M21, M22, M23, M24, M25, M26	T2, T3, T4, T5,	-
2019	B18, B19	M27, M28, M29, M30, M31	T7, T8, T9	TD6
2020	-	M32, M33, M34, M35, M36	T10, T11	-
2021	-	M37, M38	-	-

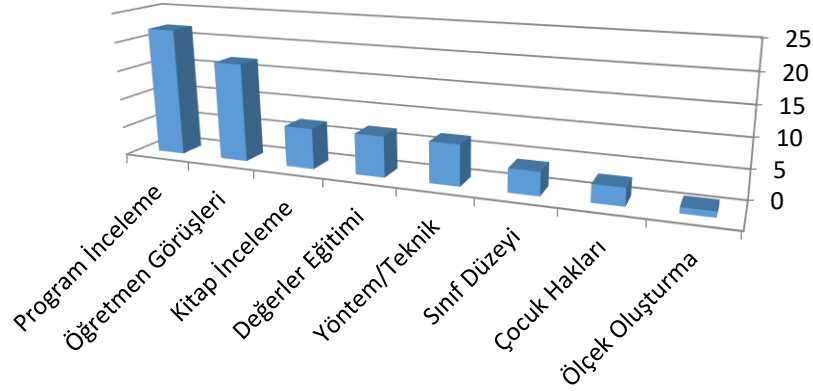
(B : Bildiri, M : Makale, T : Yüksek Lisans Tezi, TD : Doktora Tezi)

Tablo 3 incelendiğinde, araştırmalardan 10'unun yüksek lisans tezi, 1'inin doktora tezi, 38'inin makale ve 19'unun bildiri olduğu görülmektedir. Yıllara göre dağılım incelendiğinde bu alanda en fazla çalışmanın 17 araştırma ile 2018 yılında olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

İlkokulda insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanında yapılmış araştırmaların konularına ilişkin bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanında incelenen araştırmaların konularına göre dağılımı

Konu	Makale	Tez (Yüksek lisans)	Tez (Doktora)	Bildiri	Frekans	%
Program İnceleme/Değerlendirme	M20, M24, M25, M26, M27, M32, M33, M35, M36, M37,	T2, T3, T4, T11,	-	B3, B6, B11, B12, B14, B15, B16,	21	30.88
Derse Yönelik Öğretmen Görüşleri	M1, M4, M7, M8, M10, M11, M12, M15, M19, M38	T7,	-	B1, B2, B4, B5, B10, B13,	17	25
Yöntem/Teknik	M5, M13, M14, M17,	T1, T8, T9, T10,	-	-	8	11.77
Değerler Eğitimi	M2, M22, M23, M31, M34,	T5,	-	B17,	7	10.3
Kitap İnceleme	M9, M16, M21,	-	-	B7, B8, B9, B18,	7	10.3
Sınıf Düzeyi	M3, M6, M18,	-	-	B19,	4	5.88
Çocuk Hakları	M29, M30,	-	TD6,	-	3	4.4
Ölçek Oluşturma	M28,	-	-	-	1	1.47
Toplam	38	10	1	19	68	100

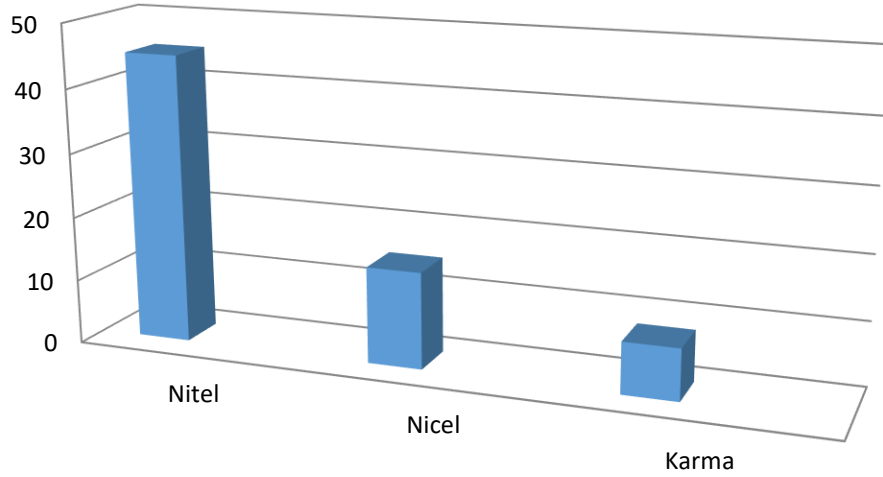
Şekil 2. İncelenen araştırmaların konularına göre dağılımı

Tablo 4 ve Şekil 2' de sunulan veriler incelendiğinde, insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanında incelenen araştırmaların *Program İnceleme/Değerlendirme*, *Öğretmen Görüşleri*, *Yöntem/Teknik*, *Değerler Eğitimi*, *Ders Kitabı İnceleme*, *Sınıf Düzeyi*, *Çocuk Hakları* ve *Ölçek oluşturma* konuları altında toplandığı görülmektedir. 21 araştırma ile “*Program İnceleme/Değerlendirme*” ve 17 araştırma ile “*Derse Yönelik Öğretmen Görüşleri*” ile ilgili çalışmaların daha çok yer aldığı söylenebilir. Ulaşılan sonuçlar değerlendirildiğinde insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanında yapılan araştırmaların çoğunlukla öğretim programı inceleme/değerlendirme ve derse yönelik öğretmen görüşlerinin alındığı araştırmalardan oluştuğu görülmüştür. Ölçek oluşturma ile ilgili konu alanının ise en az çalışılan konu olduğu görülmektedir.

İlkokulda insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanında yapılmış araştırmaların yöntemlerine ilişkin bulgular Tablo 5’ te verilmiştir.

Tablo 5. İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanında incelenen araştırmaların yöntemine göre dağılımı

Araştırma Yöntemi	Makale	Tez (Yüksek Lisans)	Tez (Doktora)	Bildiri	Frekans	%
Nitel araştırma	M2, M3, M4, M7, M8, M9, M11, M12, M14, M15, M16, M18, M19, M20, M21, M22, M23, M24, M25, M26, M27, M30, M31, M33, M34, M35, M37, M38	T1, T5, T8,	-	B1, B2, B3, B4, B5, B6, B7, B8, B9, B11, B12, B13, B14, B17,	45	66.13
Nicel araştırma	M1, M10, M13, M28, M32, M36,	T2, T3, T6, T11,	-	B10, B15, B16, B18, B19,	14	21.07
Karma araştırma	M5, M6, M17, M29	T4, T9, T10	TD6,	-	8	11.8
Toplam	38	10	1	19	68	100

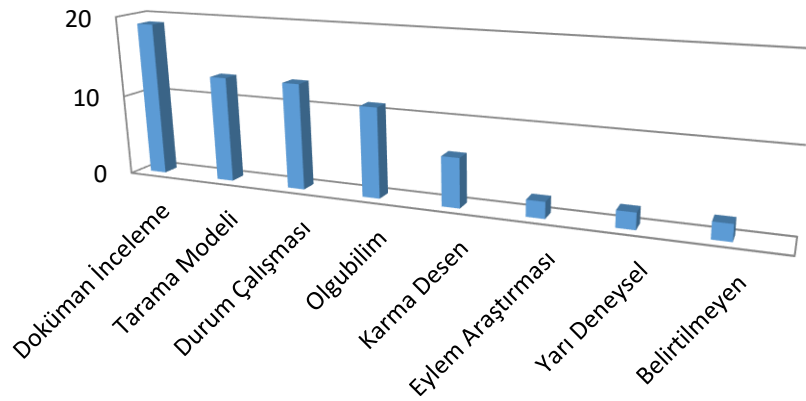
Şekil 3. İncelenen araştırmaların yöntemlerine göre dağılımı

Tablo 5 ve Şekil 3’te sunulan veriler incelendiğinde, insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanında incelenen araştırmaların 45’inin nitel, 15’nin nicel ve 8’inin karma araştırma yöntemlerine uygun olarak yürütüldüğü görülmektedir. Araştırmalarda en çok nitel araştırma yöntemleri tercih edilerek çalışmaların yapıldığı görülmektedir. İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanında araştırmacıların en az karma yöntem araştırmalarına yer verdiği görülmektedir.

İlkokulda insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanında yapılmış araştırmaların desenlerine ilişkin bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanında incelenen çalışmaların desenine göre dağılımı

Tema	Desen	Makale	Tez (Yüksek lisans)	Tez (Doktora)	Bildiri	Frekans	%
Desen Belirtilmiş	Doküman İnceleme	M4, M16, M21, M22, M23, M24, M25, M27, M31, M33, M34, M37,	T5,	-	B3, B6, B7, B12, B14, B17	19	27.94
	Tarama Modeli	M1, M10, M32, M36,	T2, T3, T7, T11,	-	B10, B15, B16, B18, B19,	13	19.11
	Durum Çalışması	M2, M7, M9, M11, M12, M18, M30, M35,	T8,	-	B5, B8, B9, B13,	13	19.11
	Olgubilim	M3, M8, M15, M19, M20, M26, M38,		-	B1, B2, B4, B11,	11	16.17
	Karma Desen	M5, M17, M29,	T4, T10,	TD6,	-	6	8.82
	Eylem Araştırması	M14,	T1,	-	-	2	2.94
	Yarı Deneysel	M13,	T9,	-	-	2	2.94
Desen Belirtilmemiş	-	M6, M28	-	-	-	2	2.94
Toplam		38	10	1	19	68	100

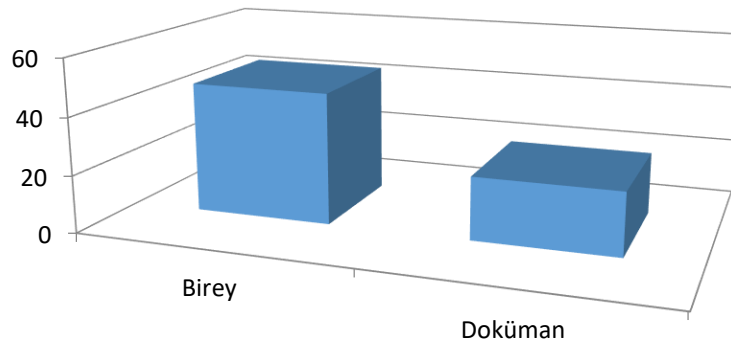
Şekil 4. İncelenen araştırmaların desenlerine göre dağılımı

Tablo 6 ve Şekil 4'te sunulan veriler incelendiğinde, insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanında incelenen araştırmaların 19'unun doküman inceleme, 13'ünün durum çalışması ve tarama modeli, 11'inin olgubilim, 6'sının karma desen, 2'sinin eylem araştırması ve yarı deneysel desen olarak çalışıldığı görülmektedir. En çok tercih edilen desenin doküman inceleme deseni olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eylem araştırması ve yarı deneysel desenin araştırmacılar tarafından en az çalışılan desen olduğu görülmektedir. Ayrıca incelenen çalışmalarda iki çalışmanın deseni belirtilmemiştir.

İlkokulda insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanında yapılmış araştırmaların katılımcı türüne ilişkin bulgular Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanında incelenen araştırmaların katılımcı türüne göre dağılımı

Tema	Katılımcı Türü	Makale	Tez (Yüksek Lisans)	Tez (Doktora)	Bildiri	Frekans	%
Birey	Sınıf Öğretmeni	M1, M2, M3, M6, M7, M8, M11, M18, M19, M20, M26, M28, M30, M32, M36, M38,	T2, T3, T4, T7, T8, T11,	-	B1, B2, B4, B5, B10, B11, B13, B15, B18, B19,	32	47.05
	4.Sınıf Öğrencileri	M5, M10, M12, M13, M14, M15, M17,	T1, T9, T10,	TD6,	B9, B16,	13	19.12
	Sınıf Öğretmeni Adayları	M29,	-	-	-	1	1.47
Doküman	Ders Kitabı, Program İnceleme	M4, M9, M16, M21, M22, M23, M24, M25, M27, M31, M33, M34, M35, M37,	T5,	-	B3, B6, B7, B8, B12, B14, B17,	22	32.36
Toplam		38	10	1	19	68	100

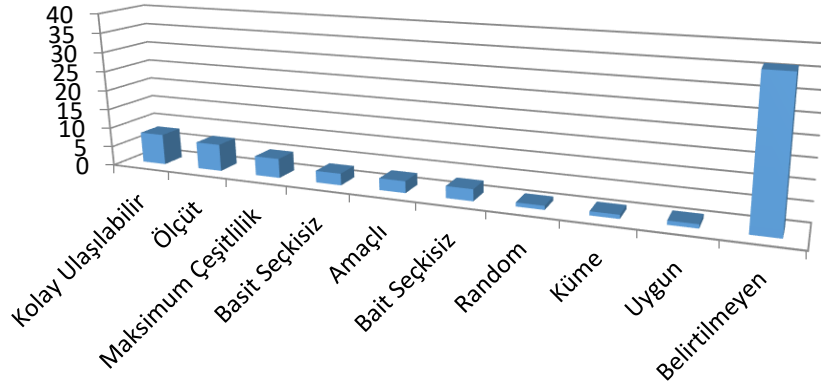
Şekil 5. İncelenen araştırmaların katılımcı/örneklemine göre dağılımı

Tablo 7 ve Şekil 5’ te sunulan veriler incelendiğinde insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanında incelenen araştırmalar “Birey” ve “Doküman” temaları altında toplanmıştır. Birey teması altında 46, doküman teması altında 22 araştırma bulunmaktadır. Birey teması altında araştırmaların katılımcı türlerine göre 32’sinin sınıf öğretmeni, 13’ünün dördüncü sınıf öğrencileri, 1’inin ise sınıf öğretmeni adaylarından oluştuğu görülmektedir. Ayrıca 22 araştırmanın ise doküman teması altında incelendiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmalarda katılımcı olarak en fazla sınıf öğretmeni, en az ise sınıf öğretmeni adayları ile çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

İlkokulda insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanında yapılmış araştırmaların örneklem tekniğine ilişkin bulgular Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanında incelenen araştırmaların örneklem tekniğine göre dağılımı

Tema	Örnekleme	Makale	Tez (Yüksek lisans)	Tez (Doktora)	Bildiri	Frekans	%
Örneklem Belirtilmiş	Kolay Ulaşılabilir Durum	M1, M12, M19, M36,	-	TD6,	B9, B11, B13,	8	11.77
	Ölçüt	M8, M20, M24, M26, M29, M38	-	-	B16,	7	10.3
	Maksimum Çeşitlilik	M11, M15, M30,	-	-	B4, B5,	5	7.35
	Uygun	-	T2, T3, T4,	-	-	3	4.41
	Basit Seçkisiz	-	T7, T10,	-	B15,	3	4.41
	Amaçlı	M2,	T8,	-	B2,	3	4.41
	Random	M6,	-	-	-	1	1.47
	Küme	M10,	-	-	-	1	1.47
	Evrenin Tamamı	-	T1,	-	-	1	1.47
	Örneklem Belirtilmemiş	-	M3, M4, M5, M7, M9, M13, M14, M16, M17, M18, M21, M22, M23, M25, M27, M28, M31, M32, M33, M334, M35, M37,	T5, T9, T11,	-	B1, B3, B6, B7, B8, B10, B12, B14, B17, B18, B19	36
Toplam		38	10	1	19	68	100

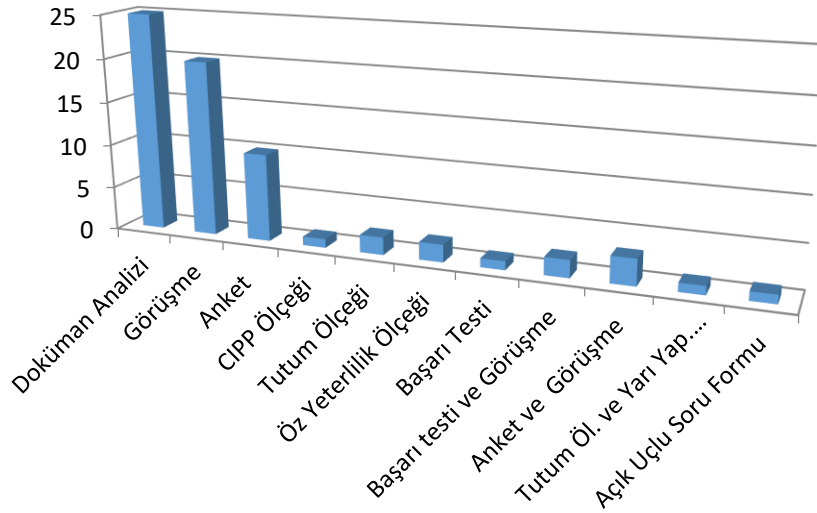
Şekil 6. İncelenen araştırmaların örnekleme tekniğine göre dağılımı

Tablo 8 ve Şekil 6’da sunulan veriler incelendiğinde insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanında incelenen araştırmaların örnekleme tekniği, “Örneklem Belirtilmiş” ve “Örneklem Belirtilmemiş” temaları altında ele alınmıştır. Araştırmalardan 36’sında örneklem tekniğinin belirtilmediği görülmektedir. Örneklem tekniği belirtilen araştırmalarda ise en fazla 8 araştırma ile kolay ulaşılabilir durum örnekleme tekniğinin kullanıldığı, ölçüt örnekleme kullanılan 7, maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılan araştırma sayısının 5 olduğu görülmüştür. Random, küme ve evrenin tamamı örnekleme ise 1’er çalışma ile en az kullanılan örnekleme tekniği olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İlkokulda insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanında yapılmış araştırmaların veri toplama tekniğine ilişkin bulgular Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanında incelenen araştırmaların veri toplama yöntemine göre dağılımı

Veri Toplama Tekniği	Makale	Tez (Yüksek lisans)	Tez (Doktora)	Bildiri	Frekans	Yüzde
Doküman Analizi	M4, M9, M14, M16, M21, M22, M23, M24, M25, M27, M31, M33, M34, M37,	T5,	-	B3, B6, B7, B8, B11, B12, B14, B16, B17, B18,	25	36.77
Görüşme	M2, M3, M8, M11, M12, M15, M18, M19, M20, M26, M30, M35, M38	T1,	-	B1, B2, B4, B5, B9, B13,	20	29.42
Anket	M1, M10, M32, M36,	T2, T8, T11,	-	B10, B15, B19,	10	14.7
Anket ve Görüşme	M6, M29,	T4,	-	-	3	4.41
Tutum Ölçeği	M17,		TD6,	-	2	2.94
Öz Yeterlilik Ölçeği	M28,	T7,	-	-	2	2.94
Başarı testi ve Görüşme	M5,	T9,	-	-	2	2.94
CIPP Ölçeği		T3,	-	-	1	1.47
Başarı Testi	M13,		-	-	1	1.47
Tutum Öl. ve Görüşme	-	T10,	-	-	1	1.47
Açık Uçlu Soru Formu	M7,	-	-	-	1	1.47
Toplam	38	10	1	19	68	100

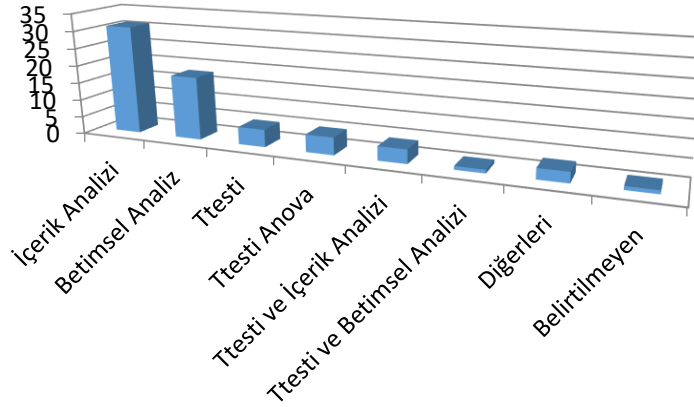
Şekil 7. İncelenen araştırmaların veri toplama yöntemine göre dağılımı

Tablo 9 ve Şekil 7’de sunulan veriler incelendiğinde insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanında incelenen araştırmaların 25’inde doküman analizi, 20’sinde görüşme formu, 10’unda ise anket ile veri toplama gerçekleştirilmiştir. Açık uçlu soru formu, başarı testi ve CIPP (bağlam, girdi, süreç, ürün) ölçeğinin araştırmacılar tarafından en az kullanılan veri toplama tekniği olduğu görülmüştür.

İlkokulda insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanında yapılmış araştırmaların veri analizi tekniğine ilişkin bulgular Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanında incelenen araştırmaların veri analizi tekniğine göre dağılımı

Veri Analizi Tekniği	Makale	Tez (Yüksek lisans)	Tez (Doktora)	Bildiri	Frekans	%
İçerik Analizi	M3, M4, M8, M12, M14, M16, M19, M20, M21, M22, M23, M24, M29, M30, M31, M34, M35, M37, M38	T4, T5, T8,	TD6,	B1, B3, B6, B7, B8, B9, B11, B17,	31	45.59
Betimsel Analiz	M2, M7, M9, M18, M25, M26, M27, M33,	T1,	-	B2, B4, B5, B12, B13, B14, B16, B18, B19,	18	26.47
T testi	M10, M13, M36,	T7, T11,	-		5	7.35
T testi Anova	M1,	T2, T3,	-	B10, B15,	5	7.35
Ttesti ve İçerik Analizi	M5, M17,	T9, T10,	-	-	4	5.89
Ttesti ve Betimsel Analizi	M6,	-	-	-	1	1.47
Nvivo	M11,	-	-	-	1	1.47
MAXQDA	M15,	-	-	-	1	1.47
U ve H testleri	M32,	-	-	-	1	1.47
Belirtilmeyen	M28,	-	-	-	1	1.47
Toplam	38	10	1	19	68	100

Şekil 8. İncelenen araştırmaların veri analizi tekniğine göre dağılımı

Tablo 10 ve Şekil 8’de sunulan veriler incelendiğinde insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanında incelenen araştırmaların 31’inde içerik analizi, 18’inde betimsel analiz, 5’inde ise t testi ile veri analizinin gerçekleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Nvivo ve MAXQDA veri analizi tekniğinin araştırmacılar tarafından en az kullanılan veri analizi tekniği olduğu görülmektedir. Ayrıca bir çalışmada veri analizi tekniği belirtilmemiştir.

İlkokulda insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanında yapılmış araştırmaların sonuçlarına ilişkin bulgular Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanında incelenen araştırmaların sonuçlarına göre dağılımı

Tema	Kod	Araştırmalar
Program İnceleme / Değerlendirme	Öğretmenler program için olumlu görüşe sahiptir ve ders öğrenciler açısından önemlidir.	T2, T4, M25
	Program ilkokul öğrenci seviyesine uygun değildir.	B12, M36
	Öğretim programı soyut kavramlar içermektedir.	T3
	Kazanımlar öğrenci seviyesine uygundur.	T1
	Hak, özgürlük ve sorumluluk ünitesinde kazanımlar oldukça yoğundur.	B3
	Programında kazanımların ölçülebilir nitelikte değildir.	B15
	Programda çocuk hakları ile ilgili bilgiler verilmektedir.	M26
	Programda hukuk okuryazarlığı üst düzeydedir.	M27
	Kazanımlar açık ve anlaşılır değildir.	M32
	Programın sınıf düzeyi konusunda uygunluğuna yönelik kesin sonuca ulaşamamıştır.	M33
Değerler Eğitimi	Kazanımlar yapılandırmacı yaklaşıma uygundur.	M35
	Programda en çok saygı değeri yer almaktadır	T5
	Ders kitabı değerler eğitimine uygundur.	B17
	Kazandırılmak istenen değerler soyut kalmaktadır.	M2
	Ders kitabındaki değerlerin sorumluluk, bağımsızlık, özgürlük ve eşitlik olduğu sonucuna ulaşmışlardır	M22
	Programda adalet, dostluk, sabır, açık fikirlilik, arkadaşlık, aile birliğine önem verme, duyarlılık ve güven değerlerine yer verilmiştir.	M23
	Ulusal değerleri destekleme konusuna önem verilmiştir.	M31
Kitap İnceleme	Demokratik değerler ve çok kültürlülükle ilgili kazanım sayısının yetersiz olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.	M34
	Öğretmenler ders kitabını olumlu bulmaktadırlar.	B18, M9
	Katılım hakkı konusunda etkinlik bulunmamaktadır.	B8
	Öğrenciler tarafından insan hakları eğitiminin hedefine ulaştırmış olduğu görülmektedir.	B9
	Etkinlikler öğrenci seviyesine uygundur.	B7
Sınıf Düzeyi	Ders kitabındaki etkinlik sayısı azdır.	M16
	Ders kitabındaki metinler öğrenci seviyesinden yüksektir.	M21
Yöntem / Teknik	Dersin dördüncü sınıfta olması doğrudur.	M3, M6, B19
	Ders ortaokulda verilmelidir.	M18, T11
	Öğrenciler derslerde sorumluluklarını yerine getirmişlerdir.	T1
	Ders soyuttur. Yöntem / teknikler ile somutlaştırılmalıdır.	T8
	Dersin işlenişinde yaratıcı drama etkilidir.	T9
	Dijital öyküleme olumlu tutum geliştirmektedir.	T10
	Ders öğretiminde çeşitli teknik kullanımı olumlu etki yapmaktadır	M5
Derste gazete kullanımı tutum ve başarıyı artırmaktadır	M13	
Derse Yönelik Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri	Aktif öğrenme süreci öğrenmeyi sağlamıştır.	M14
	Derste kamu spotları öğrencilerin empatik eğilim düzeylerinde etkilidir.	M17
	Ders öğrenciler için uygun seviyededir, öğrenciler derse yönelik olumlu tutum sergilemektedir	B10, M38, M12, M15
	Ders ilkokul öğrencileri için soyut kalmaktadır.	M7, M19
	Derse yönelik öğretmenlerin öz yeterlilikleri yüksektir.	T7, M11
	Öğretmenler demokratik yaşam becerisi kazandıran bir ders olarak görmektedirler.	M20
	Ders sınıf öğretmenlerince verilmemelidir.	B1
	Ders işlenişinde çok kültürlülüğe önem verilmelidir.	M4
	ÇOHEP uygulaması etkilidir.	TD6
	Ders işlenişini üzerine öğretmenlerin aldıkları eğitim zayıftır.	M8
Ölçek Oluşturma	Ders yeterliliklerinde eğitim fakültesi mezunu öğretmenler daha yeterlidir.	M10
	Derste kazanımlara ulaşılmaktadır.	M11
	Oluşturulan öz yeterlilik ölçeği güvenilir ve geçerlidir.	M28

Tablo 11’de sunulan veriler incelendiğinde insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi araştırmalarının sonuçlarına göre; *Program inceleme/ değerlendirme, Değerler eğitimi, Ders kitabı inceleme, Dersin verilmesi gereken sınıf düzeyi, Kullanılan Yöntem/teknik, Derse yönelik öğretmen ve öğrenci görüşleri, Ölçek geliştirme* temaları altında sınıflandığı görülmüştür. Bu temalar altında ulaşılan kodlarda ise “Öğretmenler program hakkından olumlu görüşe sahiptir, ders kitabı öğrenci seviyesine uygundur, insan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersi dördüncü sınıfta verilmelidir. Ayrıca programda birçok değere yer verilmiştir, bu derste kullanılan farklı yöntem ve teknikler öğrencilere katkılar (başarı, olumlu tutum, sorumluluk kazanma, empatik eğilim) sağlamıştır, sonuçlarına ulaşılmıştır. Bazı araştırmalarda kazanımların öğrencilere uygunluğu belirtilirken, bazılarında ise uygun olmadığı soyut olduğu ifade edilmiştir. Sonuçlardaki bu farklılık 2018 de değişen programdan kaynaklanıyor olabilir.

İlkokulda insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanında yapılmış araştırmaların önerilerine ilişkin bulgular Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanında incelenen araştırmaların sonuçlarına yönelik öneriler

Tema	Kod	Araştırmalar
Program İnceleme / Değerlendirme	Program öğrencilerin düzeyine göre yeniden hazırlanabilir.	T3, B15, M20, M26, M32
	Ders programı hafifletilebilir.	B1, M11
	Kazanımlar somut hale getirilebilir.	T2, T4
	Konular öğrenci düzeylerine göre somutlaştırılabilir.	T11, B12
	Kazanımların dağılımı yeniden düzenlenebilir.	B3
	Öğretim programında daha çok etkinliğe yer verilebilir.	M24
	Programa yönelik çalışmalar çeşitlendirilebilir.	M33
Değerler Eğitimi	Programların içeriği yaşama uygun olarak yapılandırılmalıdır.	M37
	Ders kitabındaki görsellerin değerler eğitimindeki rolü araştırılabilir.	T5
	Değerler eğitiminde çeşitli etkinliklere yer verilebilir.	B17
	Değerler eğitimi ile ilgili nicel çalışmalar yapılabilir.	M2
	Öğrencilerin araştırma yapmalarını sağlayan metinlere yer verilebilir.	M22
	Belirli değerlere yığılmaların önüne geçebilmek adına daha zenginleştirilmiş bir içerik, etkinlik ve değerlendirme süreci hazırlanabilir.	M23
	Değerler daha açık şekilde verilebilir.	M31
Kitap İnceleme	Ders kitabı diğer dersler ile ilişkilendirilecek şekilde yeniden düzenlenebilir.	B7, B8, B9
	Çocuk hakları konusunda çalışma yapılabilir.	M9
	Ders kitabında etkinlik çeşitleri artırılabilir.	M16
	Metinlerin düzeyi öğrencilere göre düzenlenebilir.	M21
Sınıf Düzeyi	Öğrenci düzeylerine göre etkinlikler somutlaştırılabilir.	M6, B19
	Sosyal bilgiler dersi ile bütünleştirilebilir.	M3
Yöntem / Teknik	Çocuk haklarına yönelik okul içi uygulamalar yaygınlaştırılabilir.	T1
	Öğrenci merkezli somut etkinlikler planlanabilir.	T8
	İlkokul seviyesinde yaratıcı drama kullanılabilir.	T9
	Dijital öyküleme tüm öğretmenler tarafından kullanılabilir.	T10
	Program yaratıcı drama ile zenginleştirilebilir.	M5
	Dersin işlenişinde gazetelerden yararlanılabilir.	M13
	Öğrencilerin özgüvenini geliştirecek etkinlikler planlanabilir.	M14
Derse Yönelik Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri	Ders içeriği sadeleştirilip somutlaştırılabilir.	T7, M7, M8, M10, M19, M38
	Öğretmenlere insan hakları eğitimi verilebilir.	M1
	Etkinlikler yaşama dönük planlanabilir.	M4
	Öğretmenlere çocuk hakları eğitimi verilebilir.	TD6
	Öğrencilerin dikkatini çekecek etkinlikler planlanabilir.	M12
	Derste yaşamın içinden etkinliklere yer verilebilir.	M15

Tablo 12’de sunulan veriler incelendiğinde İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi araştırmalarının önerilerine göre; *Program inceleme/ değerlendirme, Değerler eğitimi, Ders kitabı inceleme, Dersin verilmesi gereken sınıf düzeyi, Kullanılan Yöntem/teknik, Derse yönelik öğretmen ve öğrenci görüşleri* temaları altında sınıflandırıldığı görülmektedir. Oluşturulan bu temalardan *Program İnceleme / Değerlendirme* teması altında programın öğrenci seviyesine göre yeniden düzenlenmesi önerisi sıklıkla tekrar edilmiştir. *Değerler eğitimi* teması altında, değerler eğitimi ile ilgili etkinliklerin artırılması, *Kitap inceleme* teması altında tüm dersler ile ilişkilendirilerek ders kitabının yeniden düzenlenmesi önerisinde bulunulmuştur. *Derse yönelik öğretmen görüşleri* teması altında ise ders kitabının sadeleştirilip somutlaştırılması önerisi sıklıkla ifade edilmiştir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmada ilkokulda İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanındaki araştırmaların durumu analiz edilmiş ve aşağıda verilen sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmanın birinci alt probleminde İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanında yapılan araştırmaların “*yıl, araştırma türü, konu alanı, yöntemi ve deseni, katılımcı, veri toplama yöntemleri ve veri analizine*” göre dağılımına ilişkin sonuçlar incelendiğinde; insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanında ilkokul kademesi ile ilgili araştırmaların 2013 yılından itibaren yapılmaya başlandığı bunun nedeni olarak da bu dersin 2013 yılından itibaren ortaokul kademesinden alınarak ilkokul kademesinde zorunlu ders olarak verilmeye başlanmasıdır (Elkatmış, 2013). 2013 yılından itibaren ilkokul kademesi ile ilgili çalışmaların başlaması ile birlikte insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanındaki araştırma türlerinin de çeşitlendiği görülmektedir. 2018 yılında gerçekleştirilen öğretim programı değişikliği ile araştırmacıların bu alana daha çok ilgi gösterdiği ve 2013-2021 yılları arasında en fazla araştırmanın gerçekleştirildiği görülmektedir. İncelenen araştırmaların büyük çoğunluğunu makale araştırmaları oluşturmaktadır. İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi üzerine gerçekleştirilmiş tez çalışmalarının oldukça az olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmaların konularına göre dağılımına ilişkin sonuçlar incelendiğinde; öğretim programı değerlendirilmesi, değerler eğitimi, ders kitabı inceleme, dersin verilmesi gereken sınıf düzeyi, kullanılan yöntem, teknik, derse yönelik öğretmen görüşleri ve çocuk hakları üzerine araştırmaların sıklıkla tekrar ettiği görülmektedir. İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanında en fazla araştırmanın öğretim programı değerlendirme konu başlığı altında yapıldığı görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak 2018 yılında öğretim programının değiştirilmesi olduğu söylenebilir. Gelişen ve değişen ihtiyaçların karşılanabilmesi amacıyla yeni programlar hazırlanmalı ve uygulanmalıdır. Uygulanan programların sonuçlarının araştırmacılar tarafından değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Ülkeler tarafından hazırlanan programlar bireylerin ihtiyaçları göz önüne alınarak ve birey lehine gelişim göstermelidir (Üstel, 2016; Sen, 2020; Şiraz & Bay, 2020). Araştırmalarda öğretmenlerin ders ile ilgili sıklıkla görüşlerinin alındığı görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak dersin yürütücüsü ve uygulayıcısı olan öğretmenlerin derse yönelik yenilik ve değişimlere öncülük etmesi söylenebilir. Çeşitli yöntem ve teknik kullanımı, ders kitabı inceleme ve değerler eğitimi araştırmaları da görülmektedir. İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinde kullanılan yöntem ve teknikler üzerine yapılan bir araştırmada (Özdemirci, Aksoy & Ok, 2020) sınıf öğretmenleri, programın soru ağırlıklı olduğu soruların cevaplanabilmesi için en fazla soru-cevap tekniğinin kullanıldığını ve bu tekniğin öğrenci seviyesine uygun olmadığı belirtilmiştir. Dersin yürütücüsü olan öğretmenlerin görüşlerinin alındığı bazı araştırmalarda (Balbağ, Gürdoğan Bayır & Ersoy, 2017) ise öğretmenler kendilerini yeterli görmemekte ve bu konuda eğitim almak istemektedir.

Araştırmaların kullanılan yöntemlere göre dağılımına ilişkin sonuçlar incelendiğinde; incelenen araştırmalarda en fazla kullanılan yöntemin nitel araştırma olduğu görülmektedir. İkinci sırada ise nicel araştırma yöntemleri, en az kullanılan yöntemin ise karma araştırma olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tüm bu sonuçlar incelendiğinde insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanında araştırma gerçekleştiren araştırmacıların nitel araştırma yöntemlerini sıklıkla tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaların kullanılan desene göre dağılımına ilişkin sonuçlar incelendiğinde; araştırmacıların doküman inceleme, tarama modeli ve durum çalışması, olgubilim araştırma desenlerini sıklıkla tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmaların katılımcı türüne göre dağılımına ilişkin sonuçlar incelendiğinde; araştırmada katılımcıların birey ve doküman olmak üzere iki tema altında toplandığı görülmektedir. Birey teması

altında sınıf öğretmenleri, dördüncü sınıf öğrencileri ve sınıf öğretmeni adaylar ile çalışıldığı görülmektedir. Doküman teması altında ise ders kitabı ve öğretim programı incelendiği görülmektedir. Bu sonuçlar dikkate alındığında araştırmacıların daha çok bireylere odaklandığı, bireyler içerisinde de en fazla sınıf öğretmenleri (Aslan & Aybek, 2018; Aslantürk & İnce, 2020; Durdi & Erdamar, 2020; Gürel, 2016; Kaçar & Kaçar, 2016; Kaymakçı & Akdeniz, 2018; Öztürk, Purcu & Berk, 2019; ; Öztürk, Eren & Topçu, 2019; Şahan & Tural, 2018; Toprak & Demir, 2017; Sağlam & Hayal, 2015; Ulusoy & Erkuş, 2016) ile çalışıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Araştırmacıların sınıf öğretmenlerini katılımcı olarak seçmelerinin nedeni sınıf öğretmenlerinin dersin yürütücü ve uygulayıcısı olması olarak düşünülebilir. Sınıf öğretmenlerinin öğretim programında, uygulama sürecinde ve değerlendirme aşamasında karşılaştıkları sorun ve eksikliklerin ortaya çıkarılması çağın gereksinimleri doğrultusunda hazırlanacak yeni öğretim programı ve ders kitaplarında belirleyici rol üstlenmesi düşünülmektedir. Araştırmaların örneklem tekniğine göre dağılımına ilişkin sonuçlar incelendiğinde; örneklem belirtilen araştırmalar ve örneklem belirtilmeyen araştırmalar olmak üzere iki tema oluştuğu görülmektedir. Örneklem belirtilen araştırmalar içerisinde en fazla tercih edilen örneklem türü kolay ulaşılabilir durum örneklemesi olduğu görülmektedir.

Araştırmanın ikinci alt probleminde İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanında yapılan araştırmaların sonuçları incelenmiştir. Program incelemesinin yapıldığı araştırmalarda program üzerine öğretmenlerin olumlu görüş bildirdiği araştırmalar (Akdeniz, 2018; Aslantürk, 2018) bulunmaktadır. Öğretmenler, programda bulunan etkinlikler, ölçme-değerlendirme üzerine olumlu görüş bildirmiştir. Öğretmenlerin kazanımların konu alanı içeriğiyle ilgisiz olduğunu belirttiği araştırmalar da bulunmaktadır (Toprak & Demir, 2017). Değerler eğitimi konusunda eksikliklerin bulunduğu sonucuna ulaşılan araştırmalar (Adıgüzel & Karagöl, 2020) bulunmaktadır. Bu araştırmada demokratik değerlerin kazandırılabilmesi en önemli derslerden biri olarak insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi görülmektedir. Ancak öğretim programında demokratik değerler ile ilgili içeriğin az olması nedeniyle öğretim programındaki eksiklikler üzerinde durulmaktadır. Ders kitabı ile ilgili sorunların belirtildiği araştırmalar (Eker, İnce & Sağlam, 2018; Izgar, 2017; Öztürk, Topçu & Eren, 2017) bulunmaktadır. İlkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi ders kitabının bilgi metinlerinin okunabilirlik düzeylerinin zor olduğu ve dördüncü sınıf öğrencilerinin yaşlarına uygun olmadığı belirtilmektedir. Dersin dördüncü sınıfta verilmesi sonucuna ulaşılan araştırmalar (Sağlam & Hayal, 2015; Ulusoy & Erkuş, 2016), dersin ilköğretim öğrencileri için soyut kaldığı sonucuna ulaşılan araştırmalar (Kaçar & Kaçar, 2016; Şahan & Tural, 2018) dikkat çekmektedir.

Araştırmanın üçüncü alt probleminde İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanında yapılan araştırmaların sonuçlarına yönelik önerileri incelenmiştir. Öğretim programının öğrenci düzeyine göre yeniden düzenlenmesi (Aslan & Aybek, 2018; Aslantürk & İnce, 2020; Ayan, 2018; Kaymakçı & Akdeniz, 2018;), gözlem tekniği kullanılması (Özdemirci, Aksoy & Ok, 2020), Değerler eğitimi ile ilgili nicel çalışma yapılması (Tarman & Kuran, 2014), değerler eğitimi ile ilgili etkinliklere yer verilmesi (Izgar, Izgar & Çalışkan, 2018; Kurtdede Fidan & Gedik, 2018), ders kitabının yeniden düzenlenmesi (Eker & Bayır, 2017; Haçat & Demir, 2017), ders içeriğinin sadeleştirilip somutlaştırılması (Gürel, 2016; Özbek, 2017; Purcu, 2019) önerilerine ulaşılmıştır. Ayrıca öneride bulunulmayan çalışmalar da bulunmaktadır.

Tüm bu sonuçlar bir arada değerlendirildiğinde İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi alanında yeterli araştırmanın olmadığı söylenebilir. Aktif yurttaşlığı benimseyen, birlikte yaşama koşullarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için sorumluluk alan, Cumhuriyet ve değerlerimizin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanındaki gelişmelere katkısını bilen bireyleri yetiştirmeyi amaçlayan bir eğitim için yapılan araştırma sayısı oldukça az kalmaktadır. Bu nedenle bundan sonraki araştırmalarda özellikle farklı araştırma yöntemlerinin bir arada kullanıldığı araştırmaların olması öngörülmektedir.

Araştırmadan elde edilen tüm sonuçlar doğrultusunda şu önerilerde bulunulabilir:

- Araştırmanın İngilizce ve Türkçe kaynaklar ve ilgili veri tabanlarında yapılan araştırma ile sınırlı olması sebebiyle, farklı dillerde ve farklı veri tabanlarında yapılacak taramalarla bu alandaki çalışmaların incelenmesi önerilebilir.

- İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi öğretim programı geliştirilirken tüm paydaşların (alan uzmanları, sınıf öğretmenleri ve öğrencilerin) görüşlerinin alınması önerilebilir.

- İncelenen araştırmalarda en fazla nitel araştırma yönteminin kullanıldığı görölmüş ve bu sonuç doğrultusunda İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi üzerine nicel ve karma yöntem araştırmalarına da ağırlık verilmesi önerilebilir.
- İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanında araştırma yapacak araştırmacılar için daha önce hiç çalışılmayan nitel araştırma desenleri olan ‘Kuram Oluşturma’ ve ‘ Eylem Araştırması’ deseni üzerine çalışmaları önerilebilir.
- İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi üzerine yapılan lisansüstü tezlerin az olması nedeniyle lisansüstü eğitim öğrencileri için bu alanda çalışmaları önerilebilir.
- İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi üzerine yapılan araştırmaların genellikle program değerlendirme çalışmaları olduğu sonucundan yola çıkarak öğretim programının uygulanmasının sonuçları üzerine çalışmalar önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, O. C., & Karagöl, İ. (2020). A study on the primary education curricula in the context of socialization, multiculturalism and democratic values. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 13(1), 1-24. <https://doi.org/10.30831/akukeg.529545>
- Akçeşme, B. & Kurtdele Fidan, N. (2021). Sınıf öğretmenlerinin insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersine yönelik görüşleri. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, 8(1), 147-164. <https://doi.org/10.21666/muefd.779867>
- Akdeniz, B. (2018). İlkokul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Kastamonu Örneği) [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Kastamonu Üniversitesi.
- Al-Nakib, R. (2011). Citizenship, nationalism, human rights and democracy: A tangling of terms in the Kuwaiti curriculum, *Educational Research*, 53(2), 165-178. <https://doi.org/10.1080/00131881.2011.572364>
- Altıntaş, N. İ., & Yıldırım, H. (2017). İnsan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersinde aktif öğrenme yöntemi ile kavram öğretimi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 7(3), 514-554. <https://doi.org/10.18039/ajesi.371649>.
- Aslan, S. & Aybek, B. (2018). Sınıf öğretmenlerinin ilkokul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programına yönelik görüşlerinin incelenmesi. *GEFAD*, 38(1), 233-262.
- Aslantürk, H. & İnce, M. (2020). İlkokul 4. Sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(71), 724-731.
- Aslantürk, H. (2018). *İlkokul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Bülent Ecevit Üniversitesi.
- Ayan, C. (2018). *İlkokul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programının CIPP modeli ile değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Bülent Ecevit Üniversitesi.
- Balbağ, N. L., Gürdoğan Bayır, Ö., & Ersoy, A. F. (2017). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersini öğretmenler ve öğrenciler nasıl algılıyor? *Sakarya University Journal of Education*, 7(1), 223-241. <https://doi.org/10.19126/suje.292757>
- Bektaş, Ö., & Zabun, E. (2019). Vatandaşlık eğitiminde değerler karşılaştırması: Türkiye ve Fransa. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17(37), 247-289. <https://doi.org/10.34234/ded.512221>
- Büyükoztürk, ř., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, ř. & Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (4. baskı). PegemA Akademi.
- Creswell, J. W. (2014). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* (S. B. Demir, Çev.). Eğiten Kitap.
- Durdi, M., & Erdamar, G. (2020). Sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlerinin 4. sınıf insan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programına ilişkin görüşleri. *JRES*, 7(1), 193-218.

- Eker, C., İnce, M. & Sağlam, H. (2018). İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi ders kitabının okunabilirlik ve yaş düzeyine uygunluk açılarından değerlendirilmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 14(4), 404-416. <https://doi.org/10.17244/eku.414512>
- Elkatmış, M. (2013). 1998 vatandaşlık ve insan hakları eğitimi programı ile 2010 vatandaşlık ve demokrasi eğitimi programlarının karşılaştırılması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3), 59-74.
- Er, H., Ünal, F., & Özmen, C. (2013). 8. sınıf vatandaşlık ve demokrasi dersinin 4.sınıfa alınmasına ilişkin görüşler üzerine bir araştırma. *International Journal of Social Science*, 8(6), 179-196. <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS1961>
- Erol H. (2018). Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersinin ortaokul öğretim programından çıkarılmasına ilişkin bir değerlendirme. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 51- 67. <https://doi.org/10.22464/diyalektolog.182>
- Genç, K. & Çelik, H. (2018). Türkiye’deki vatandaşlık eğitiminin branş öğretmenlerinin bakış açılarıyla değerlendirilmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 8(1), 126-138. <https://doi.org/10.19126/suje.356903>
- Gürel, D. (2016). Sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilkökul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersine yönelik görüşlerinin karşılıklı olarak incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 641-660.
- Haçat, O.S. & Demir, B. F.(2017). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersine ilişkin görüşleri. *TÜBAD* 2(1), 11-17.
- Izgar, G. (2017). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi ders kitabının yapılandırmacı yaklaşım açısından analizi. *İlköğretim Online*, 16(2), 584-600. <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2017.304720>
- Izgar, G., Izgar, H. & Çalışkan, G. (2018). *Yenilenen 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi ders kitabının incelenmesi* [Bildiri sunumu]. III. Ines International Education and Social Science Antalya, Türkiye.
- Bron, J., & Thijs, A. (2011). Leaving it to the schools: citizenship, diversity and human rights education in the Netherlands. *Educational Research*, 53(2), 123-136.
- Jett, T. D. (2013). *Teacher perceptions of global citizenship education in a southern elementary public school: Implications for curriculum and pedagogy*. [Unpublished master’s thesis]. University of South Carolina.
- Kaçar, H., & Kaçar, M. (2016). İlkokul dördüncü sınıf öğretmenlerinin dördüncü sınıf insan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersine ilişkin görüşleri. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(3), 182-196.
- Kaf, Ö. & Sarı, M. (2013). Öğretim elemanı ve öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine yönelik görüşlerinin demokratik vatandaşlık eğitimi bağlamında incelenmesi, *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 3(5), 25-42.
- Karakuş Ö. Ö., Aksoy, A. N., & Ok, A. (2020). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programının Eisner’ın değerlendirme modeli ile değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 136-150. <https://doi.org/10.16986/HUJE.2019051813>
- Kaymakçı, S. & Akdeniz, B. (2018). Evaluation of elementary school 4th grade human rights, citizenship and democracy course’s curriculum according to teachers’ perspectives: a qualitative research. *International Online Journal of Educational Sciences*, 10(5), 77-93.
- Kurtdede Fidan, K. N., & Gedik, H. (2018). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi ders kitabında yer alan değerler. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 251-272. <https://doi.org/10.23863/kalem.2019.127>
- MEB (2018). *İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı* (İlkokul 4. Sınıf). MEB.
- Memişoğlu, H. (2014). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre vatandaşlık eğitimi, *Turkish Studies* - 9(5), 1565-1584. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6977>

- Merey, Z. & Kaymakçı, S. (2018). Millî eğitim şûraları'nda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin alınan kararların değerlendirilmesi. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 819-854. <http://dx.doi.org/10.23891/efdyyu.2018.88>
- Oğuz H. S., & Demir, F. B. (2017). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersine ilişkin görüşleri. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 1-17.
- Özbek, R. (2017). Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi ders amaçlarının gerçekleşme düzeyi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 359-371. <https://doi.org/10.17679/inuefd.302771>
- Özbek, R. & Köksalan, B. (2012). Öğretmen adaylarının ilköğretim okullarındaki vatandaşlık ve insan hakları uygulamalarına ilişkin görüşleri. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, (2), 58-67.
- Öztürk, A., Eren, M. & Topçu, B. (2019). Effective children's rights education in Turkey from the perspective of classroom teachers: Problems and suggestions. *Kastamonu Education Journal*, 27(5), 2221-2232. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.3415>
- Purcu, S.S. (2019). *İnsan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programının öğelerine ilişkin öğretmen görüşleri ile öz-yeterlik inançları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi.
- Purcu, S. S. & Berk, Ş. (2019). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretmen öz-yeterlik inancı ölçeği geliştirme çalışması. *Turkish Studies - Educational Sciences*, 14(2), 19-39. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.15190>
- Sağlam, H. İ. & Hayal, M. A. (2015). Sınıf öğretmenlerinin "İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi" dersinin ilkökul 4. sınıfta yer almasına ilişkin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 207-217. <https://doi.org/10.13140 / RG.2.1.2569.0645>
- Sen, A. (2020). Three evils of citizenship education in Turkey: Ethno-religious nationalism, statism and neoliberalism. *Critical Studies in Education*, 1-16, <https://doi.org/10.1080/17508487.2020.1761849>
- Sounoglou, M., & Michalopoulou, A. (2017). Early Childhood Education Curricula: Human Rights and Citizenship in Early Childhood Education. *Journal of Education and Learning*, 6(2), 53-68. <https://doi.org/10.5539 / jel.v6n2p53>
- Şahan, G. & Tural, A. (2018). Evaluation of human rights, citizenship and democracy course by teacher's vision. *World Journal of Education*, 8(2), 46-53. <https://doi.org/10.16986 / HUJE.2019051813>
- Şiraz, F. & Bay, E. (2020). Vatandaşlık eğitimi bağlamında 1998, 2005 ve 2018 sosyal bilgiler öğretim programları genel hedeflerin analizi. *Anatolian Turk Education Journal*, 2(1), 1-18.
- Tarman, B. & Kuran, B. (2017). Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersindeki değerlerin öğrenilme düzeyleri ile çevre ilişkisi hakkında öğretmen görüşleri. *GEFAD / GUJGEF* 34(2), 293-319.
- Tertemiz, N. I., Güven, S. & Bulut, P. (2009). Vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimine yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşleri, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 149-169.
- Toprak, E. & Demir, S. B. (2017). İlkokul 4. sınıf "insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi" dersinde yaşanan sorunların sınıf öğretmenleri tarafından değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(4), 2160-2179. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2017.17.32772-364005>
- Ulubey, Ö. (2021). Changes and transformations in the curricula of elementary education citizenship, democracy and human rights from 1926 to 2018. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 11(1), 401-446. <https://doi.org/10.14527/pegegog.2021.011>
- Ulubey, Ö. & Gözütok, F. D. (2015). Yaratıcı drama ve diğer etkileşimli öğretim yöntemleri ile geleceğin vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi. *Education and Science*, 40 (182), 87-109. <https://doi.org/10.15390/EB.2015.4845>
- Ulusoy, K. & Erkuş, B. (2016). İlkokul 4. sınıfta "insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi" dersinin okutulmasına ilişkin sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(24), 1143-1172.
- Ülger, M. & Yel, S. (2013). Ara disiplin alanı olarak insan hakları ve vatandaşlık eğitimi ile ilgili ilköğretim öğretmenlerinin yeterlik algıları, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(10), 19-32.

- Üstel, F. (2016). *Makbul vatandaşın peşinde: II. Meşrutiyet'ten bugüne vatandaşlık eğitimi*. İletişim Yayınları.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

EKLER

Ek 1. Araştırma Kapsamında İncelenen Tezler

Kod	Künye
T1	Efe, P. (2017). <i>İlkokul 4. sınıfta Türkçe ile insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi derslerinde eleştirel pedagoji uygulamaları</i> [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dicle Üniversitesi.
T2	Aslantürk, H. (2018). <i>İlkokul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri</i> [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bülent Ecevit Üniversitesi.
T3	Ayan, C. (2018). <i>İlkokul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programının cıpp modeli ile değerlendirilmesi</i> [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bülent Ecevit Üniversitesi.
T4	Akdeniz, B. (2018). <i>İlkokul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Kastamonu Örneği)</i> [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kastamonu Üniversitesi.
T5	Kuzucu, C. (2018). <i>İlkokul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi ile sosyal bilgiler ders kitaplarının temel insani değerler açısından karşılaştırılması</i> [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ömer Halisdemir Üniversitesi.
TD6	Çarıkcı, S. (2019). <i>Çocuk hakları eğitimi programı'nın ilkökul 4. sınıf öğrencilerinin çocuk hakları tutum ve farkındalıklarına etkisi</i> . [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
T7	Purcu, S.S. (2019). <i>İnsan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programının öğelerine ilişkin öğretmen görüşleri ile öz-yeterlik inançları arasındaki ilişkinin incelenmesi</i> [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
T8	Hastürk, E. (2019). <i>Sosyal bilgiler öğretimi uzmanları ve öğretmenlerinin gözünden "insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi" dersine bakmak: bu dersi kim vermeli?</i> [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
T9	Alataş, F. (2019). <i>Yaratıcı dramının ilköğretim 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinde kullanılması</i> [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi.
T10	Mangal, K. (2019). <i>İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinde dijital öyküleme etkinliklerinin öğrencilerin girişimcilik becerilerine ve derse yönelik tutumlarına etkisi</i> [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
T11	Durdi, M. (2020). <i>Sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlerinin 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programlarına ilişkin görüşleri</i> [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

Ek 2. Araştırma Kapsamında İncelenen Makaleler

Kod	Künye
M1	Ülger, M. & Yel, S. (2013). Ara disiplin alanı olarak insan hakları ve vatandaşlık eğitimi ile ilgili ilköğretim öğretmenlerinin yeterlik algıları, <i>Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 4(10), 19-32.
M2	Tarman, B. & Kuran, B.(2017). Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersindeki değerlerin öğrenilme düzeyleri ile çevre ilişkisi hakkında öğretmen görüşleri. <i>GEFAD / GUJGEF</i> 34(2): 293-319.
M3	Sağlam, H. İ., & Hayal, M. A. (2015). Sınıf öğretmenlerinin "İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi" dersinin ilkökul 4. sınıfta yer almasına ilişkin görüşleri. <i>Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi</i> , 15 (1), 207-217.
M4	Som, İ. & Karataş, H. (2015). Türkiye’de vatandaşlık eğitimi üzerine bir inceleme. <i>Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi</i> , 1(1), 33-50
M5	Ulubey, Ö., & Gözütok, F. D. (2015). Yaratıcı drama ve diğer etkileşimli öğretim yöntemleri ile geleceğin vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi. <i>Education and Science</i> , 40 (182), 87-109.
M6	Ulusoy, K., & Erkuş, B. (2016). İlkokul 4. sınıfta “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi” dersinin okutulmasına ilişkin sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi, <i>Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi</i> , 8(24), 1143-1172.
M7	Kaçar, H., & Kaçar, M. (2016). İlkokul dördüncü sınıf öğretmenlerinin dördüncü sınıf insan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersine ilişkin görüşleri. <i>Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi</i> , 8 (3), 182-196.
M8	Gürel, D. (2016). Sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilkökul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersine yönelik görüşlerinin karşılıklı olarak incelenmesi. <i>Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi</i> , 17(3), 641-660.
M9	Buğday, G.& Küçüköğlü, A. (2017). 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi ders kitabının çocuk katılım hakkı ilkelerine göre incelenmesi. <i>Türk eğitim dergisi</i> , 2(2), 61-81.
M10	Özbek, R. (2017). Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi ders amaçlarının gerçekleşme düzeyi. <i>İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi</i> , 18(1), 359-371.
M11	Toprak, E., & Demir, S. B. (2017). İlkokul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinde yaşanan sorunların sınıf öğretmenleri tarafından değerlendirilmesi. <i>Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi</i> , 17 (4), 2160-2179.
M12	Haçat, O.S.& Demir, B. F.(2017). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersine ilişkin görüşleri. <i>TÜBAD</i> 2(1), 11-17.
M13	Karagözoğlu, N. (2017). İnsan hakları eğitiminde gazetelerden yararlanma. <i>KEFAD</i> , 8(3), 64-79.
M14	Altıntaş, N. İ., & Yıldırım, H. (2017). İnsan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersinde aktif öğrenme yöntemi ile kavram öğretimi. <i>Anadolu Journal of Educational Sciences International</i> , 7(3), 514-554
M15	Balbağ, N. L., Gürdoğan Bayır, Ö., & Ersoy, A. F. (2017). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersini öğretmenler ve öğrenciler nasıl algılıyor? <i>Sakarya University Journal of Education</i> , 7(1), 223-241.
M16	Izgar, G. (2017). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi ders kitabının yapılandırmacı yaklaşım açısından analizi. <i>İlköğretim Online</i> , 16(2), 584-600.

M17	Kurtdede-Fidan, N. & Ay-Selanik, T. (2017). Use of the public service ads in human rights, citizenship and democracy courses: A mixed method study.
M18	Erol H. (2018). Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersinin ortaokul öğretim programından çıkarılmasına ilişkin bir değerlendirme. <i>Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 17, 51- 67.
M19	Şahan, G.& Tural, A. (2018). Evaluation of human rights, citizenship and democracy course by teacher's vision. <i>World Journal of Education</i> 8(2), 46-53.
M20	Kaymakçı, S. & Akdeniz, B. (2018). Evaluation of elementary school 4th grade human rights, citizenship and democracy course's curriculum according to teachers' perspectives: a qualitative research. <i>International Online Journal of Educational Sciences</i> , 10 (5), 77-93
M21	Eker, C., İnce, M. & Sağlam, H. (2018). İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi Ders Kitabının okunabilirlik ve yaş düzeyine uygunluk açılarından değerlendirilmesi <i>Eğitimde Kuram ve Uygulama</i> , 14(4), 404-416.
M22	Kurtdede-Fidan, N. & Gedik, H. (2018). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi ders kitabında yer alan değerler. <i>Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi</i> , 9(1), 251-272,
M23	Büyükalın-Filiz, S. & Sel, B. (2018). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi ders kitabında yer alan değerlerin incelenmesi. <i>Asya Öğretim Dergisi</i> , 6(2), 1-17
M24	Oğuz H. S., Önlen, M., Tatan, M. & Demir, F. B. (2018). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programlarının karşılaştırmalı analizi (1998, 2010, 2015, 2018). <i>Researcher: Social Science Studies</i> , 6(1), 407-422
M25	Merey, Z. & Kaymakçı, S. (2018). Millî eğitim şûraları'nda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin alınan kararların değerlendirilmesi. <i>YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi</i> , 15(1), 819-854.
M26	Aslan, S. & Aybek, B. (2018). Sınıf öğretmenlerinin ilkökul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programına yönelik görüşlerinin incelenmesi. <i>GEFAD</i> , 38(1): 233-262.
M27	Sönmez, Ö. F., İrşi, E., Önlen, M. & Polat, U. (2019). 2018 Ortaokul öğretim programlarının hukuk okuryazarlığı açısından incelenmesi. <i>Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi</i> , 20(2), 906-928.
M28	Purcu, S. S. & Berk, Ş. (2019). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretmen öz-yeterlik inancı ölçeği geliştirme çalışması. <i>Turkish Studies - Educational Sciences</i> , 14(2), 19-39.
M29	Leblebici, H. & Toy-Yücel, B. (2019). A needs analysis of curriculum design of the human rights, citizenship, democracy and child rights course for teacher candidates. <i>Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi</i> , 9(1), 105-144. DOI: 10.31704/ijocis.2019.006
M30	Öztürk, A., Eren, M. & Topçu, B. (2019). Effective children's rights education in turkey from the perspective of classroom teachers: problems and suggestions. <i>Kastamonu Education Journal</i> , 27(5), 2221-2232.
M31	Bektaş, Ö. & Zabun, E. (2019). Vatandaşlık eğitiminde değerler karşılaştırması: Türkiye ve Fransa. <i>Değerler Eğitimi Dergisi</i> , 17 (37), 247-289.
M32	Aslantürk, H. & İnce, M. (2020). İlkokul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri. <i>Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi</i> 13(71), 724-731.
M33	Ünlü, U. (2020). İlkokul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programına yönelik araştırmaların incelenmesi. <i>Türk İdare Dergisi</i> , 489, 311-330
M34	Adıgüzel, O. C., & Karagöl, İ. (2020). A study on the primary education curricula in the context of socialization, multiculturalism and democratic values. <i>Kuramsal Eğitimbilim Dergisi</i> [Journal of Theoretical Educational Science], 13(1), 1-24.
M35	Karakuş Ö. Ö., Aksoy, A. N., & Ok, A. (2020). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programının Eisner'in değerlendirme modeli ile değerlendirilmesi. <i>Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi</i> , 35(1), 136-150.
M36	Durdi, M., & Erdamar, G. (2020). Sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlerinin 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programına ilişkin görüşleri. <i>JRES</i> , 7(1), 193-218.
M37	Ulubey, Ö. (2021). Changes and transformations in the curricula of elementary education citizenship, democracy and human rights from 1926 to 2018. <i>Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi</i> , 11(1), 401-446
M38	Akçeşme, B. & Kurtdede Fidan, N. (2021). Sınıf öğretmenlerinin insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersine yönelik görüşleri. <i>Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi [MSKU Journal of Education]</i> , 8(1), 147-164. DOI: 10.21666/muefd.779867

Ek 3. Araştırma Kapsamında İncelenen Bildiriler

Kod	Künye
B1	Akpınar, M. & Çolak, K. (2016, 01-04 Aralık). <i>4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin uygulanışına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri</i> [Bildiri sunumu]. International Turkic World Educational Sciences and Social Sciences memory of Hodja Ahmet Yesevi year 2016, Antalya, Türkiye.
B2	Buğday, G & Küçüköğlü, A. (2016, 11-14 Mayıs). <i>4.sınıf öğretmenlerinin perspektifinden insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersine ilişkin bir inceleme</i> [Bildiri sunumu]. 15. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu, Muğla, Türkiye.
B3	Sönmez, Ö. F., İrşi, E., Önlen, M., Polat, U. & Fansa, M. (2016, 11-14 Mayıs). <i>İlkokul insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programının kazanımlar açısından incelenmesi</i> [Bildiri sunumu]. 15. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu, Muğla, Türkiye.
B4	Ersoy, F. A., Balbağ, L. N., Bayır-Gürdoğan, Ö. (2016, 31 Mayıs-03 Haziran). <i>İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersine ilişkin öğretmenler ve öğrenciler neler düşünüyor?</i> [Bildiri sunumu]. EJER 2016, Muğla, Türkiye.
B5	Yılmaz, F. & Göçen, S. (2016, 11-14 Mayıs). <i>Sınıf öğretmenlerinin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimine ilişkin görüşleri</i> [Bildiri sunumu]. 15. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu, Muğla, Türkiye.
B6	Kaymakçı, S.(2016, 01-04 Aralık). <i>Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi ile insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programlarının çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılması</i> [Bildiri sunumu]. Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi, Antalya, Türkiye.
B7	Eker, C. & Bayır, Ö. (2017, 11-14 Mayıs). <i>İlkokul insan hakları yurttaşlık ve demokrasi ders kitabı etkinliklerinin öğrenciye görelilik ilkesi açısından değerlendirilmesi</i> [Bildiri sunumu]. 9. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi, Ordu, Türkiye.
B8	Öztürk, A., Topçu, B. & Eren, M. (2017, 11-14 Mayıs). <i>4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi ders kitabının çocukların katılımı hakkında incelenmesi</i> [Bildiri sunumu]. IV. International Eurasian Educational Research, Ordu, Türkiye.
B9	Haçat-Oğuz, S. & Demir, F. B. (2017, 04-06 Mayıs). <i>İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersine ilişkin görüşleri</i> [Bildiri sunumu]. VI. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempoyumu, Eskişehir, Türkiye.
B10	Eker, C.& Ayan, C. (2017, 18-20 Mayıs). <i>İnsan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programının cıpp modeli kullanılarak değerlendirilmesi</i> [Bildiri sunumu]. 8th International Congress on New Trends in Education ICONTE- 2017, Antalya, Türkiye.
B11	Şahan, G. & Tural, A. (2017, 11-15 Mayıs). <i>İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi</i> [Bildiri sunumu]. IV. International Eurasian Educational Research Congress, Bayburt, Türkiye.
B12	Acaray, D. (2017, 27-29 Nisan). <i>MEB ilköğretim okullarında okutulan insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin doktrin temelinde değerlendirilmesi</i> [Bildiri sunumu]. Innovation and Global Issues in Social Sciences, Antalya, Türkiye.
B13	Dinç, E. & Akşit, İ. (2017, 04-06 Mayıs). <i>Sınıf öğretmenlerinin taslak sosyal bilgiler ve insan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersleri öğretim programları hakkındaki görüşlerinin incelenmesi</i> [Bildiri sunumu]. VI. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu, Eskişehir, Türkiye.
B14	Taşar, H. H. (2018, 12-14 Nisan). <i>İlkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi ders kitabındaki görsellerin kadın erkek eşitliğini sağlama hedefine uygunluk durumunun incelenmesi</i> [Bildiri sunumu]. Uluslararası Ders Kitapları Sempozyumu (DEKUS 2018), İstanbul, Türkiye.
B15	Berk, Ş. & Purcu, S. S. (2018, 27-30 Nisan). <i>İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programının değerlendirilmesi</i> [Bildiri sunumu]. X. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi, Nevşehir, Türkiye.

B16	Anılan, H., Anagün, S. Ş. & Kılıç, Z. (2018, 02-05 Mayıs). <i>İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinde kelime ilişkilendirme testi yoluyla değer analizi</i> [Bildiri sunumu]. Vth International Eurasian Educational Research Congress, Antalya, Türkiye.
B17	Izgar, G., Izgar, H. & Çalışkan, G. (2018, 28 Nisan-01 Mayıs). <i>Yenilenen 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi ders kitabının incelenmesi</i> [Bildiri sunumu]. III. Ines International Education and Social Science Antalya, Türkiye.
B18	Akdeniz, B. & Kaymakçı, S. (2019, 16-20 Ekim). <i>İlkokul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi</i> [Bildiri sunumu]. 18. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu, Antalya, Türkiye.
B19	Güngör, M. (2019, 21-22 Aralık). <i>Öğretmenlerin öğretim programı açısından insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersine ilişkin değerlendirmeleri</i> [Bildiri sunumu]. 4. Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Kongresi, Ankara, Türkiye.